

УПРАЎЛЕННЕ СЯРЭДНЯЙ ШКОЛЫ НКА БССР

841

У. 11

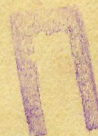
У ДАПАМОГУ НАСТАЎНІКУ

(Зборнік артыкулаў па беларускай
літаратуры)

Бел. с. 1994 г.

Д
189

Дзяржаўнае выдавецтва пры СНК БССР
Вучэбна-педагагічная рэдакцыя
МІНСК—1940

МАКСІМ БАГДАНОВІЧ.

Максім Багдановіч—майстар невялікага лірычнага верша. Верш яго заўсёды, бадай, лірычны. Вечар, насоўваецца змрок, і ў думках паэта пачынаюць ужо з'яўляцца абрысы казачных істот. Гэты вячэрні змрок навявае яму пэўны душэўны стан, які выліваецца ў форму невялікага верша. Завіруха, мяцеліца, адкрытая магіла, цікавы гістарычны факт, прачытаны ў кнігах, філасофская думка, змрочныя, скульптурна-чоткія вобразы народнага эпаса—усё гэта тэмы для паэзіі М. Багдановіча. Наколькі прызрачныя і неакрэсленыя ні былі-б адчуванні паэта, колькі-б нязначным ні з'яўляўся-б факт, у Багдановіча ён знаходзіць заўсёды акрэсленую лірычную кампазіцыю (размяшчэнне частак, разгортванне пачуцця, узаемаадносіны і паслядоўнасць паэтычных дэталей).

М. Багдановіч часта выступаў з сімвалічнымі творамі. Гэта значыць, што ён пісаў творы, у якіх звяртаўся да вобразаў-сімвалаў, у якіх часта ўцякаў ад рэчаіснасці свайго часу ў свет надзорных вышынь.

І гэта мае сваю зусім пэўную законамернасць. М. Багдановіч—прадстаўнік беларускай інтэлігенцыі, якая з прычыны гнёту царскага самадзяржаўя не мела магчымасці разгарнуць свае сілы і ўпала часта ў песімізм.

Прызрачны свет лесуноў, русалак займае вялікае месца ў яго творчасці. Прычым гэтыя з'явы часта аваяны распаччу. Вось ствараецца карціна лесу, і ў ім лясун, які ў прадчуванні блізкай пагібелі, крычыць у прастору:

Ці не гукнуць, каб рэха па лесе пайшло,
Каб з касцямі ў кавалкі разбітымі
Нехта біўся ў крыві, каб мне можна было
Усю ноч рагатаць пад ракітамі?!

І вось другая карціна пугача, які чуе пах сваёй афяры:

Лякаючысь, канца чакаем ночы,
Усё здаецца, ўстаў лясун вялікі—
Чырванюць, адбіваюць кроўю вочы,
Не змаўкае смех глухі і дзікі.

На многія аб'екты сваёй творчасці і факты рэчаіснасці паэт пераносіць настроі сваёй надломленай душы.

У Багдановіча мы знаходзім рад вершаў, якія гавораць пра ўпадніцкі, песімістычны душэўны стан паэта. Адзін яго верш так і называецца:

ваецца „Цемень“. У гэтым вершы выражана цемень, якая панавала ў душы паэта і ахапіла ўсе яго пачуцці.

Я сяджу без агню. Я стаміўся, прамок.
Над зямлёю імгла, у душы маёй змрок.
О, як пуста у ёй! О, як холадна жыць!
Але вось пераз цемень маланка блішчыць.
Асвятчае мне вобраз Хрыста... яго крыж...
Ажываеш, здаецца душою гарыш.
Але толькі чаму так малы гэты час?!
Зноў навокала цемень. Свет зірнуў і пагас.
Не глядзіць на мяне ясны вобраз Хрыста,
Над зямлёю імгла, у душы пустата.

Верш тыпова сімвалічны. Адразу адчуваеш, што ў гэтым вершы Багдановіч далёкі ад веры ў будучыню. Адзінае, што на момант можа „асвятліць“ душу чалавека, гэта „вобраз Хрыста, яго крыж“. Аднак толькі на адзін момант, а далей—змрок. Сімвал Хрыста з’яўляецца тут той надземнай існасцю, што ачышчае чалавека ад бруднага зямнога існавання і з’яўляецца тут ідэалам паэта. Такія настроі не выпадковыя і не мімалётныя для творчасці М. Багдановіча. У вершы „Д. Д. Дзявольскаму“ выражана тая-ж ідэя: ад жыцця больш чакаць няма чаго, пэўнае жыццёвае кола завершана, далей могуць быць толькі паўторы. Жыццё ў вершы ўяўляецца, як пярэсёнак, пакладзены ў круг, і, раз прайшоўшы гэты круг, нельга ўжо дадаць да жыцця штосьці новае, можна адно—паўтараць яго.

І ў новым свеце пройдзе ўсё
Былое прэда мной...
Хай зноў зварушыцца чутцё
Мінулай пуціной.

Захапленне найглыбейшымі змрочнымі фарбамі прыроды—вось што характэрна для гэтага верша. Прычым захапленне сваімі асабістымі псіхалагічнымі перажываннямі, таемнымі гукамі і фарбамі прыроды ў М. Багдановіча зазвычай перарываецца бурнымі імклівага рытма вершамі, якія ўжо выражаюць крык набалеўшай душы. Адчай, распачтучы і ў такой думцы, выражанай у вершы „Шмат у нашым жыцці ёсць дарог, а вядуць яны ўсе да магілы“. „Усё жыццё мы спяшаемся некуды, нечага мітусімся, нешта робім. Людзі ахоплены сваркамі, звадкамі, неспакоем. Не! Не гэта трэба чалавеку,—кажа Багдановіч.—Патрэбна грамадская згода, а спяшацца ўсёроўна няма куды, бо нават „ціха паўзучы чарвяк дагнаў нас ля самай магілы“.

Багдановіч у вельмі вялікай колькасці сваіх твораў гаворыць пра смерць, як пра адзінае выйсце з пакут для чалавека. Ён у многіх вершах піша пра смерць з дваістым пачуццём: жалю па жыццю і з нейкай тайнай унутранай радасцю. Матывы смерці ў яго творчасці маюць дваістую абумоўленасць. Інтэлігент, які не мог разгарнуць усіх сіл на карысць свайго народа,—адсюль матывы смерці ў яго творчасці. Другая прычына—прычына біяграфічная, якую таксама ні ў якім разе нельга ігнараваць: Багдановіч у самым росквіце свайго жыцця хварэў туберкулёзам, хвароба падрывала яго сілы і на 26 годзе жыцця звяла яго ў магілу. Ігнараваць хоць-бы адну з гэтых двух прычын было б няправільна.

Нямалае значэнне меў у гэтым сэнсе ўплыў на паэта сімвалізма. У многіх сваіх вершах М. Багдановіч гаворыць пра сябе, як пра „бальнога, бескрылатага паэта“, пра тое, што „жыцця яго верш ужо спет“. Даволі напамінь тут цудоўны па форме, незвычайна

цэльны па кампазіцыі і яркі па сіле пачуцця верш „Не куй ты, шэрая зязюля“, дзе выражаецца тая-ж думка:

Не куй ты, шэрая зязюля,
Сумным гукам у бары;
Мо' і скажаш, што я жыці буду,
Але лепш не гавары.
Бо не тое сведчыць маё сэрца,
Грудзі хворыя мае;
Боль у іх мне душу агартэ,
Думцы голас падае.
Кажа, што нядоўга пажыву я,
Што загіну без пары...
Прыляці-ж тады ты на магіду.
Закувай, як у бары.

З гэтага можна зрабіць першы вывад, што ў некаторых сваіх творах М. Багдановіч выражаў пачуцці бязвер'я ў дачыненні да будучыні. Літаратурная школа М. Багдановіча—сімвалізм, і таму ён у многім пераклікаецца з рускім сімвалізмам таго часу (Бальмант, Блок, Брусаў). Уцякаючы ад ненавіснай яму рэчаіснасці ў таемны свет надзор'яў, захапляючыся русалкамі, лесунамі, вадзянікамі, Багдановіч аднак і тут стварае яркія творы. Нацыянальнае прыгнечанне беларускага народа царскім самадзяржаўем, адсутнасць магчымасці ў інтэлігенцыі разгарнуць свае сілы—усё гэта стварала разлад пісьменніка з рэчаіснасцю, усё гэта кідала яго на захапленне „мастацтвам для мастацтва“.

Найбольш ярка выражана яно ў вершы „Апокрыф“.

У „Апокрыфе“ аўтар праз вусны Хрыста вось што кажа пра ўзаемаадносіны спажытку і „чыстага прыгаства“, „чыстага мастацтва“:

„Няма красы без спажытку, бо сама краса і ёсць той спажытак дзеля людзей“,—кажа Хрыстос.

І далей, паказваючы на ніву:

„Цяжка працаваў ля яе (нівы.—А. К.) гаспадар і вось бачыць: паміж збожжа ўзраслі васількі. І сказаў ён у сэрцы сваім: „Хлеб адбіраюць у мяне гэтыя сінія кветкі; бо поўныя вагі каласы маглі-бы ўзрасці на месцы васількоў. Але яшчэ з маленства краса іх прышлася мне да душы. Таму я не вырву з каранём іх, як усякае благое зелле. Няхай растуць і радуюць, як у маленстве, сэрца маё“... І не падняў ён рукі на васількі... Добра быць коласам; але шчасліў той, каму давялося быць васільком. Бо нашто каласы, калі няма васількоў?“

У гэтых словах выражаны ўсе довады аўтара ў абароне „хараства для хараства“. Хараство вышэй усяго, і нават не хараство служыць дадаткам да матэрыяльных здабыткаў чалавека, а, наадварот, матэрыяльныя здабыткі служаць дадаткам да хараства: „Бо нашто каласы, калі няма васількоў“! У некаторай частцы сваіх твораў Багдановіч пафасна, гарача ўсхваляе мінулае Беларусі.

Падобныя настроі выражаны і ў санеце „Паміж пяскоў егіпецкай зямлі“, дзе зярняткі, якія занядбанымі колькі тысяч год ляжалі ў магіле і ўсё-ж буйна расквітнелі, сімвалізуюць Беларусь, а таксама ў вершах „Старая Беларусь“, дзе зноў-жа ўвага паэта канцэнтруецца

на мінуўшчыне. Перад намі летапісец, які для наступных пакаленняў піша славу свайго народа. Багдановіч параўноўвае летапіс з пасланнем з гінучага карабля, якое ў бутэльцы кідаецца ў мора. Наступныя пакаленні, здабыўшы летапісы, з гордасцю будуць успамінаць сваіх продкаў:

І, як трапцяецца, быць можа, ў ёй знайдуць
Ліста. Па звычаю марскому гэтак весці
Нам, утапаючы, шлюць людзі. У моры дзесьці
Загінулі яны і, можа, соткі год
З часоў тых працяклі, і згінуў іх народ,
І ўсё змянілася, і ўжо пра іх забылі.
Вы, літары, цяпер нанова ўсё збудзілі!

Але ў творчасці Багдановіча пераважаюць не гэтыя моманты паказу мінуўшчыны, а паказ нацыянальнай прыгнечанасці Беларусі, барацьбы за нацыянальнае вызваленне народа.

Ён заклікае інтэлігенцыю змагацца за вызваленне народа з пад нацыянальнага ўціску:

Цісне сэрца мне песня начная...
Хай-жа голасна вецер спявае.

Хай пье ён у роднай зямлі,
Каб у сэрцах нам сорам збудзіць,
Каб змагацца з няпраўдай ішлі,
У чым сэрцы сумленне не спіць.

Долю чорную ноч не схавае,
Калі выльецца песня жывая!

У другім вершы паэт пытае інтэлігенцыю, ці хопіць ёй сілы „без скарг легчы ў магілу“, калі яго „родзіна-маць у змаганні з нядоляй матраціць апошнія сілы“.

У вершы „Народ, беларускі народ“ Багдановіч паказвае прыгнечанне народа ў сувязі з забаронай яго мовы.

Народ, беларускі народ,
Ты цёмны, сляпы, быццам крот,
Табой усягды пагарджалі,
Цябе не пушчалі з ярма.
І душу тваю абакралі,
У ёй нават мовы няма.

На дзіва яркую карціну забітай беларускай вёскі намаляваў паэт у вершы „Краю мой родны, як выкляты богам“.

М. Багдановіч, чалавек усебаковага, вялікага запasu культуры, быў незвычайна добра знаёмы з выдатнейшымі творамі рускай і заходне-еўрапейскай літаратуры і сам пісаў на рускай мове. Стыхійнае цягненне да культуры, створанай іншымі народамі, і ў першую чаргу да вялікай рускай культуры, рабіла тое, што паэт вельмі часта вырываўся з нацыянальна-абмежаваных рамак. У гэтым ён стаіць намнога вышэй некаторых нашаніўскіх пісьменнікаў, якія вясковую абмежаванасць і шавінізм ставілі за прынцып сваёй творчасці.

Аднак вернемся да прыкладаў. Возьмем верш „Мяжы“. Гэты верш накіраваны супроць меж і платоў. Гэтыя межы—усё няшчасце, усё гора чалавека. Паэт у вершы ўздываецца нават да пратэсту супроць гнёту і эксплуатацыі.

„Пабач, што робіцца за гэтымі платамі!“—піша ён.—

У надмернай працы гіне тут
Галодны і абдэ́рты люд,
Каторы моцнымі рукамі
Стварыў усё багацце на зямлі.

.....
Так многа ёсць паўсюль багацця і красы,
А людзі нішчацца у голадзе, у зморы
Ад беднаты, ад цемнаты,
Бо скрозь мяжы, бо скрозь платы...

Гэты верш—сапраўдны абвінавачанне акт памешчыцка-капіталістычнаму ладу, ладу нацыянальнай грызні і абмежаванасці. Гэтую абмежаванасць Багдановіч ненавідзіць, пачынаючы ад асобнай хаты, абведзенай „вострым парканам“ і „бітым шклом“, ад сялянскіх палос на ніве, аддзеленых канавамі, і канчаючы „стопудовымі гранічнымі каменнямі“ і „шнурамі штыкоў па ўсёй зямлі“, якія

Гараць, як дзікае хаценне
На гасударстваў рубяжы.

У асобе М. Багдановіча мы мелі паэта, які выражаў прагрэсіўныя перадавыя тэндэнцыі і ідэі свайго часу.

Гэтыя прагрэсіўныя ідэі выяўляюцца і ў яго так званай сялянскай лірыцы. Кажуць, што, паказваючы і аплакваючы гора селяніна, паэт не даваў выйсця з гора сялянству, аднак на справе гэта не зусім так.

У вершы „З песень беларускага мужыка“ вельмі смела вуснамі мужыка кідаецца пагроза ў твар багатых:

Я хлеба ў багатых прасіў і маліў,
Яны-ж мне каменне давалі.
І тыя каменні між імі і мной
Сцяною вялізнай усталі.
Яна усё вышэй і вышэй расце,
І шмат каго дужа лякае.
Што-ж будзе, як дрогне, як рухне яна,
Каго-ж пад сабой пахавае?

І ў другім вершы гэтага-ж цыкла селянін заяўляе пра свае „малюльскія працавітыя рукі“ смела на ўвесь свет:

Працаваў над пяском, над дрыгвою,
І не мала там выцерпеў мук,
І не прыдзецца мне пад зямлёю
Гэтых чорных сароміцца рук.

Праўда, ствараючы такую праўдзівую карціну сацыяльнага гнёту, Багдановіч гэтым не абмяжоўваецца, а імкнецца ў вусны селяніна укласці свае погляды і настроі. Селянін пачынае прасторна філасофстваваць, што жыццё нішто, „смерць будзе сапраўдным збавеннем“, што дзеля такога жыцця „не варта было-б і раджацца“. Тут паэт свае ўпадніцкія настроі пашырае і на аб'екты сваёй творчасці.

Памылковым, аднак, было-б лічыць, што абсалістна ўсе творы М. Багдановіча песімістычныя і пазбаўлены веры ў будучыню. Наадварот, мы маем вялікую колькасць яго вершаў з верай у будучыню. І такія творы мы павінны аднесці да лепшых прагрэсіўных твораў паэта („Прыдзе вясна“, „Вышаў з хаты“, „Ру-

шымя, брацці хутчэй“). У адным з вершаў паэт заклікае: „Устань, навальніца, мкні нанова“. У другіх вершах ён гаворыць пра агонь, які слабеў і „ўрэшце знік“, і ўсё-ж „хай, шэры попел, ты агнішча ўсё сабою ў нядоўгі час здалеў, як рызаю, пакрыць,—я ведаю, што там чырвоны жар гарыць...“

Хай чарада гадзін панурых, нудных, шэрых,
Як попел на душу мне клаліся ўвесь час,
Хаваючы сабой агонь гарачы веры,—
Хай не відаць яго... а ўсё-ж ткі ён не згас.

Сярод рамантычных твораў М. Багдановіча зусім адменнае, асобае месца займаюць такія творы, як „Страцім-лебедзь“ і „Эмігранцкая песня“. „Страцім-лебедзь“ гэта ўсхваленне ўсяго гераічнага, магутнага, а не нізменнага, слабага і мізернага. У многім „Страцім-лебедзь“ пераклікаецца з горкаўскай „Песняй пра сокала“, хаця ў адрозненне ў „Страцім-лебедзь“ М. Багдановіча цікавіць выключна культ рамантычнага і гордага, як абстракцыя, як абсалют. Ной будзе свой каўчэг, і да яго каўчэга плывуць усе птушкі, не плыве толькі горды птах Страцім-лебедзь. Лінулі ліўні, горды птах лётае над прасторами вод, але дробныя і паганяныя птушкі панасядалі на яго і пагубілі Страцім-лебедзя. Гэты верш па сваёй мастацкай сіле адзін з самых выдатных у паэзіі М. Багдановіча.

Простыя, аднаведныя народнай творчасці і магутныя словы ўзяў паэт для характарыстыкі Страцім-лебедзя:

Страцім-лебедзь—горды, моцны птах.
Яго звычаі—арліныя;
Яго ўцехі—сакаліныя;
Пер’і-пер’ечкі бялюцца
Ды да золку агнявеюцца.

.

Узмахне крылом—быццам бор шуміць,
Узмахне другім—што мяцель гудзіць.

Або

А па ўсёй зямлі толькі хвалі б’юць,
Толькі хвалі б’юць белай пенаю,
Ды па іх дужы, смелы плавае
Страцім-лебедзь—горды, моцны птах.

Але прачытайце верш да канца, і ў ім, дзе ўсхваляецца ўсё незвычайнае, магутнае і непакорнае, дзе па сутнасці ўсхваляецца горды і непакорны дух чалавека, гучыць усё тая-ж старая і сумная думка: быў горды птах калісьці ў мінулым, але цяпер яго няма і ў будучым не будзе.

Ад усіх (птахаў.—А. К.) цяпер патомкі ёсць,
Ды няма адных—Страцімавых.

Так песімістычна канчаецца гэты цудоўны верш, напісаны з вялікім паэтычным натхненнем і сілай.

Вялікая сіла гучыць у другім вершы „Эмігранцкая песня“. Верш гэты надзвычайна цікавы для ідэйнага аблічча паэта. Мы ўжо адзначалі, што вялікі талент мастака вельмі часта вырывае Багдановіча з нацыянальнай абмежаванасці, прычым паэт тут незаўсёды паслядоўны. Гэта вельмі яскрава адбіта ў вершы „Эмігранцкая песня“. Не будзем строга судзіць яго за тое, што ён усхваляе ў ёй бадзьягаў. Важна тое, што ён у песні славіць чалавека, не прыкаванага да буржуазнай

бацькаўшчыны, чалавека вялікіх мар і імкненняў, чалавека, якому аднолькава родны ўсе краіны:

Ёсць на свеце такія бадзягі,
Што не вераць ні ў бога, ні ў чорта.
Ім прыемны стракатыя сцягі
Караблёў акіянскага порта.
І няма ім каго тут пакінуць,
Бо нікога на свеце не маюць.
Усё ім роўна: ці жыць, ці загінуць,—
Аднаго яны моцна жадаюць:
Пабываць у краях незнаёмых,
Ды зазнаць там і шчасце і гора,
І загінуць у хвалях салёных
Белапеннага сіняга мора.

Чытаючы гэтыя радкі, мы адчуваем спачуванне паэта да такіх людзей. Праз строй паэтычных радкоў праходзіць грозная рытміка марскіх хваль, адчуваем размах, прастору, шырыню сапраўднай паэзіі. Але вось у паэце прачынаецца душа чалавека абмежаванага, і ён пасля гэтых агнявых радкоў піша, што яму „свой край мілей за ўсё“, ён-бы „не расстаўся з ім“ і яму ўвесь час „маячацца вёсачкі, Нёман і агні партавыя Лібавы“.

Праўда, і ў гэтым вершы мы маем праўдзівае абгрунтаванне гэтай любові да Беларусі ў радках: „Не рассталіся-б мы з нашым краем, каб было дзеля нас у ім хлеба“. Асобна трэба сказаць аб вершы „Слуцкія ткачыкі“, у якім таксама ставіцца праблема „нацыянальнага“. „Ад родных ніў, ад роднай хаты, у панскі двор дзеля красы, яны, бяздольныя, узяты ткаць залатыя паясы“. Выключная тэма эксплуатацыі прыгоннікамі не толькі фізічных, але і духоўных сіл народа. І канцоўка, якая апавядае нам аб тым, што „тэ бязвольная рука заміж персідскага ўзора цвяток радзімы васілька“, з’яўляецца вельмі праўдзівым адлюстраваннем пачуццяў душы беларускай жанчыны-мастака.

Максіма Багдановіча ў многіх вершах і праявітых творах займалі пытанні эстэтыкі, пытанні прыгаства.

Максім Багдановіч надаваў велізарнае значэнне фармальнай выкаўцы верша, прыгаству яго, разумеючы гэту фармальную выкаўку як сродак яшчэ больш магутнага ўздзеяння на чытача. У вершы „Песняру“ ён гаворыць, што сэрцы людзей быццам з халоднага каменя, а для таго, каб здабыць з гэтага сэрца іскру пачуцця (радасці, роспачы), трэба ўдарыць па гэтаму сэрцу сталлю.

Трэба з сталі кавань, гартавань гібкі верш,
Абрабіць яго трэба з цяпленнем.
Як ударыш ты ім,—ён, як звон, зазвініць,
Брызнуць іскры з халодных каменяў.

У некаторых вершах і апавяданнях Багдановіч растлумачвае нам геніяльную сутнасць рафаэлеўскай Мадонны. У прыватнасці, гэтай тэме прысвечаны верш „У вёсцы“. У іх аўтар, які ідзе ў гарачы спякотны дзень па пустыннай вясковай вуліцы, бачыць дзяўчынку, якая сущае зусім малое дзіця. І вось у твары гэтай дзяўчынка-падлетка паэту мільганулі ўжо рысы мацеры. У гэтым,—гаворыць Багдановіч,—геніяльнасць рафаэлеўскай Мадонны: праз рысы дзявочага, яшчэ амаль дзіцячага твару праглядаюць выразна рысы мацярынства.

У сувязі з гэтай праблемай стаіць праблема лёсу жанчыны—мацеры ў творах Багдановіча. Гэта праблема вырашаецца Багдано-

вічам пераважна ў трагічным плане: жанчына ў муках нараджае дзіця, але сама памірае. Яна, гэта жанчына, „пачуццю“ цёмнаму падлеглая“, адчувае ўжо сваю смерць загадзя. Вось міма акна прайшла з страшнай кляцьбой цыганка, вось прамільгнуў нейкі невыразны цень, і жанчына пабляднела ў нямой трывозе. Гэта поўніць яе сэрца нядобрымі прадчуваннямі.

Затое дзеці ў Багдановіча — гэта ўвасабленне чыстаты, радасці, бесклапотнасці:

Гэты мілы белы пальчык
Тоненькі, кароткі
Усё ў рот бярэ мой мальчык,
Надта ўжо салодкі.

Такім чынам, мы бачым, што велізарная любоў да чалавека, боль за яго пакуты выражаецца ва ўсіх тэмах, якія вырашае гэты выдатны паэт-гуманіст.

З разгляду творчасці М. Багдановіча ясна, што мы маем справу з буйным майстрам верша. Ён выкарыстоўваў у сваёй паэзіі незвычайна вялікую колькасць форм класічнага верша. Але не ў гэтым яго мастацкая сіла. Яго мастацкая сіла ў фармальнай цэльнасці і закончанасці твора. У яго няма „беспрадметных“ вершаў, кожны самы найменшы верш мае пэўную закончаную, ярка-выражаную думку. У яго можна вучыцца кампазіцыйнай цэльнасці невялікага лірычнага верша. Выказаная думка не застаецца толькі няясным намёкам, яна мае сваё паступовае лагічнае развіццё і вывад, часамі раптоўны, нечаканы, арыгінальны. Нават у невялічкім яго творы кожны вобраз або азначэнне з’явы няўхільна і лагічна вынікае з папярэдняга. Возьмем для прыкладу вершык „Разгарайся хутчэй, мой агонь, між імглы“. У вершы восем радкоў. Але ў ім усё законамерна. Агеньчык павінен абавязкова разгарэцца, і тады няхай яго „шум вятроў не пужае“, бо — зусім ясны, паэтычна незвычайна глыбокі, а лагічна апраўданы вывад:

Пагашаюць яны аганёчак малы,
А вялікі — крапчэй раздуваюць.

А калі агеньчыку і давядзецца памерці, дык у помсту за яго смерць людзей павінен агарнуць жахам „страшны абступіўшы іх мрок“ і каб, урэшце, з гэтае прычыны людзі

... агнёў не гасілі-б ніколі.

Вось такая высокая прадуманасць, зладжанасць усіх частак твора і з’яўляецца адзнакай сапраўднага мастака. Думка адзіная, але мае некалькі варыяцый. Агонь павінен жыць: ці то ён сам павінен разгарэцца магутны, ці павінен вакол людзей ствараць жах цемры, каб яны „агнёў не гасілі ніколі“. Такая-ж закончанасць і яснасць ва ўсіх санетах паэта.

Максім Багдановіч вельмі ўпарта працаваў над выкаўкай свайго верша. У яго дасканалая свежая рыфма — часта асанансы і высокая ступень алітарацыі, гукапераймальнасці. У вершы „Завіруха“ гукажэраймальнасць такая высокая, рытміка такая бурная, што мы адчуваем завіруху, яе дыханне.

У бубны дахаў вецер б’е,
Грыміць па ім, звініць, няе.
Ўскіпела снежнае віно,
І белай пенай мкне яно.

У бубны дахаў вецер б'е,
Грыміць па ім, звiніць, п'е.
Па вулках вее дзікі хмель,
Гудзіць сп'янелая мяцель.
У бубны дахаў вецер б'е,
Грыміць па ім, звiніць, п'е.

Вельмі шмат прыгожых вершаў напісаў М. Багдановіч аб прыродзе. Прычым успрыманне прыроды ў паэтанейкае асаблівае. Гэта пераважна ціхія карціны, якія могуць паслужыць тэмай філасофскага разважання. Карціна прыроды. Млынар. Дзяўчына ў белым. Таямнічая варажба. Млынар пыркае ваду на твар і заклінае дзяўчыну. І нарэшце нечаканы канчатак: дзяўчына ў белым падносіць яму яйкі ў рэшаце і палатніну. Па ўнутранай, можна сказаць, сіле першабытнага пачуцця, па адпаведнасці вялікім карцінам народнага эпасаверша „Ціхі вечар“, побач з такімі вершамі як „Блішчыць у небе зорпасеў“, „Цёплы вечар“, „Добрай ночы“ і іншыя з'яўляецца адным з самых выдатных у творчасці М. Багдановіча.

Ціхі вечар; знікнула спякота,
Весялей струіцца між чарота
Рэчка, што ўцякае у ставок;
Ўкруг яго ідзе вярбін вянок
Йшчэ зялёных, свежых, хоць каравых;
Плесня каля берагоў іржавых
Саматканым поясам ідзе,
І лілеі расцвілі ў вадзе.
Часам з візгам ластаўка малая
Пранясецца нізка і чыркае
Крылецкам з разгону гладзь стаўка,
Налякаўшы гэтым матылька.

Але сёння ходзіць кола млына,
Бо прышла да млынара дзяўчына,
Кабы мог сукруху з сэрца збыць.
У белай вопратцы яна стаіць,
Нахіліла смуглую галоўку,
І чуваць, як сэрца праз шнуроўку
Часта б'ецца. А стары млынар
Тройчы брызнуў ёй вадой на твар
І, уставіўшы у хвалі вочы,
Прыглушонам голасам шапоча:
„Пакланюся я табе, царыца,
Чыстая, сцюдзёная вадзіца.
Ты цячэш балотамі і мхамі,
Жоўтымі сыпучымі пяскамі.

І прыносіш ты туды, вадзіца,
Важкі сум ад сэрца Кацярыны.
Я навокал абваджу тры тыны,
На замок іх моцна замыкаю,
Ключ у мора-акіян кідаю.
Як са дна ключу ўжо не падняцца,
Так і гэтым словам не мінацца“.
І падносіць млынару дзяўчына
Яйкі ў рэшаце і палатніну.

Асноўнае, што характарызуе М. Багдановіча як сапраўднага мастака і адрознівае яго ад некаторых сучасных яму беларускіх пісьменнікаў,—гэта адсутнасць дробнай, а часам анекдатычнай, вясковай бы-

таўшчыны, узвышэнне тэмы, своеасаблівае „аблагараджванне“ яе узвядзенне яе да філасофскай ступені.

І па-другое: прэдзельная кандэнсацыя верша, стройнасць і закончанасць думкі з’яўляецца ўзорнай у Багдановіча. Нарэшце, пра яго можна сказаць тое, што ім сказана пры характарыстыцы твораў Купалы: „Буйны, шпаркі рытм“.

Усё гэта ставіць М. Багдановіча ў першарадныя майстры слова ў дарэволюцыйнай беларускай літаратуры.

А. Кучар.